

केन्द्रीय बार्षिक समीक्षा गोष्ठी



नेपाल सरकार
स्वास्थ्य मन्त्रालय
आयुर्वेद विभाग
टेकु, काठमाडौं

प्रस्तुतकर्ता

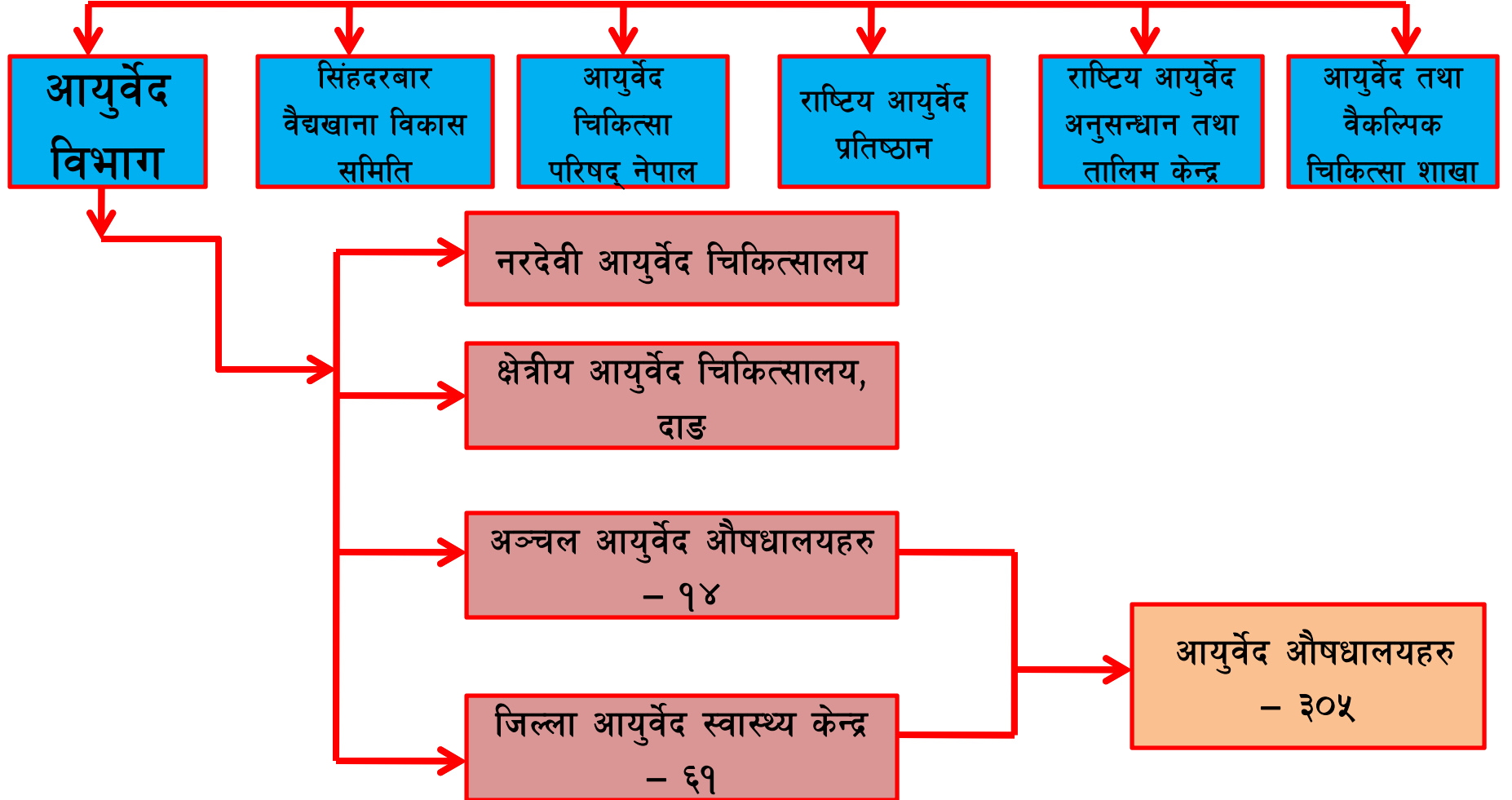
डा. वासुदेव उपाध्याय
महानिर्देशक



पृष्ठभूमी

- नेपाल सरकार स्वास्थ्य मन्त्रालय अन्तर्गतका तीनवटा विभागहरू मध्येको एउटा आयुर्वेद विभाग हो । यसको स्थापना वि.सं. २०३८ सालमा भएको हो । यस विभागले मुख्यत आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन गर्नुका साथै यस विभाग अन्तर्गत देशभरि रहेका आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाहरू मफर्त नेपाली नागरिकहरूको स्वस्थ जीवन यापन गर्न स्वास्थ्य प्रवर्धन गर्दछ । यस विभागले योजना तर्जुमा, सूचना व्यवस्थापन, निरीक्षण, अनुगमन तथा आयुर्वेद सेवा कार्यक्रमहरूको मूल्यांकन समेत गर्दछ ।

स्वास्थ्य मन्त्रालय



आयुर्वेद विभाग अन्तर्गतको कर्मचारी दरबन्दी

प्राविधिक	- ९९९
प्रशासन	- १०१
कार्यालय सहयोगी / औषधि कुटुवा	- ८०७
कुल दरबन्दी	- <u>१९०७</u>

आयुर्वेद विभागको प्रमुख काम

- आयुर्वेद सम्बन्धि नीति तथा योजना अनुसार कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
- विनियोजित वित्तीय स्रोत र साधनको प्रयोग र जिम्मेवारी वहन गर्ने, गराउने ।
- कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनस्तरको अनुगमन, मूल्यांकन र नियन्त्रण तथा आवश्यकतानुसार पुनरावलोकन गर्ने, गराउने ।
- गैर सरकारी तथा नीजि क्षेत्रबाट संचालित आयुर्वेद तथा अन्य वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धि संस्थाहरुको अनुगमन गरी निर्देशन दिने ।

आयुर्वेद विभाग

बजेट उपशिर्षक नं.:- ३७०१८९

आयोजना कार्यक्रमको नाम:- विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग)-

आ.व. २०७३/७४ को बार्षिक बजेट:- ६०९२५०००

जम्मा खर्च रकम रु ४९५०९४५९

बार्षिक प्रगति स्थिति(%) भौतिक:- ८८.७३

बार्षिक प्रगति स्थिति(%) वित्तिय:- ६८.९२

आयुर्वेद विभाग

बजेट उपशिर्षक नं.:- ३७०८०९

आयोजना कार्यक्रमको नाम:-आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम

आ.व. २०७३/७४ को बार्षिक बजेट:- ५१५००००००

शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागलाई निकासी दिएको
रु.२२८००००००

आयुर्वेद विभागलाई प्राप्त बजेट:- २८७००००००

जम्मा खर्च रकम रु.२५६३००४३६

बार्षिक प्रगति स्थिति(%) भौतिक:- ९८.५०

बार्षिक प्रगति स्थिति(%) वित्तिय:- ८९.३०

आयुर्वेद विभाग

बजेट उपशिर्षक नं.:- ३७०१३४३

आयोजना कार्यक्रमको नाम:- अनुगमन मूल्याङ्कन तथा योजना सुदृढीकरण

आ.व. २०७३/७४ को बार्षिक बजेट:- १४५९३०००

जम्मा खर्च रकम रु. २५९३०००

बार्षिक प्रगति स्थिति(%) भौतिक:- ५०.००

बार्षिक प्रगति स्थिति(%) वित्तिय:- १७.७७

विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग) ब.उ.शि.नं. ३७०१२९

१. राष्ट्रिय आयुर्वेद पंचकर्म तथा योग केन्द्र भवन निर्माण
२. अत्यावश्यक आयुर्वेद औषधि, फर्निचर, मेशीनरी औजार, कम्प्यूटर, मोटरसाईकल खरिद
३. आयुर्वेद विभागको मर्मत संभार
४. अत्यावश्यक आयुर्वेद औषधिको सूचि तयार
५. कार्यालय प्रमुखहरुलाई आर्थिक प्रशासन, व्यवस्थापन तथा विरामी तथ्याङ्क सफ्टवयर सम्बन्धि, कविराज र बैद्यहरुको लागि पंचकर्म तथा योगाभ्यास सम्बन्धि तालिम

विविध कार्यक्रम (आयुर्वेद विभाग) ब.उ.शि.नं. ३७०१२९

६.विशेषज्ञ तथा आकास्मिक आयुर्वेद स्वास्थ्य शिविर

७.योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठी

८.राष्ट्रीय, अन्तराष्ट्रीय योग दिवस, राष्ट्रीय आरोग्य दिवस तथा धनवन्तरि दिवस

९.वैकल्पिक चिकित्सा सुदृढीकरण तथा नसर्ने रोग न्यूनिकरण सम्बन्धि कार्यक्रम

१०.आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम सम्बन्धि अनुसन्धानका लागि अनुदान

११.औषधि ढुवानी तथा निरीक्षण अनुगमन

आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम ब.उ.शि.नं. ३७०८०९

१. फर्निचर, मेशिनरी औजार, मोटरसाइकल/स्कुटर, औषधि, ऐन नियमका पुस्तक खरिद, पावरव्यक अप, सोलार जडान
२. जिल्लास्तरीय समीक्षा तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी
३. स्थानिय जनतालाई जडिबुटी परिचयात्मक कार्यक्रम
४. आयुर्वेद सम्बन्धि सूचनामूलक सामाग्री प्रकाशन/प्रशारण
५. स्तनपायी आमालाई मातृशिशु सुरक्षार्थ दुग्धबर्धक जडिबुटीजन्य औषधि वितरण
६. राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय योग दिवस, राष्ट्रिय आरोग्य तथा धन्वन्तरि दिवस
७. विद्यालय आयुर्वेद स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम
८. जेष्ठनागरिकको स्वास्थ्य प्रबर्धन सेवा कार्यक्रम
९. गाउघर/शहरी क्लिनिक, नसर्ने रोग व्यवस्थापन कार्यक्रम

आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम ब.उ.शि.नं. ३७०८०९

१०. पंचकर्म (पूर्वकर्म) कार्यक्रम
११. नरदेवी तथा दाङ्ग आयुर्वेद अस्पताललाई संचालन खर्च, निःशुल्क टिकट दर्ता शुल्क
१२. जडिबुटीबाट चूर्ण औषधि निर्माण, रुलर फार्मेसीमा औषधि निर्माण एवं वितरण
१३. आयुर्वेद संस्थाहरुको लागि ईन्टरनेट संचालन
१४. निजी संस्थाहरुको लगत संकलन, अनुगमन, नियमन
१५. निःशुल्क आयुर्वेद स्वास्थ्य शिविर
१६. आयुर्वेद संस्थाहरुको नयां भवन निर्माण
१७. योगाभ्यास तथा पंचकर्म हल निर्माण
१८. आयुर्वेद संस्थाहरुको लागि कम्पाउण्डवाल/तारबार
१९. आयुर्वेद संस्थाहरुको मर्मत तथा संभार

आ.व. २०७३/७४ को बिरामी तथ्याङ्क

सि.नं	विवरण	संख्या
१	बहिरङ्ग सेवा	१२४९२७६
२	जेष्ठनागरिकको स्वास्थ्य प्रबर्धन	३१२५८
३	स्तनपायी आमालाई मातृशिशु सुरक्षार्थ दुग्धबर्धक औषधि वितरण	१८१८८
४	पंचकर्म(पूर्वकर्म)	२४३३२
५	गाउँघर/शहरी क्लिनिक	७७४७८
६	निःशुल्क आयुर्वेद स्वास्थ्य शिविर	४१७१९
७	अन्तरङ्ग सेवा	६९४
	जम्मा	१४४२९४५

कार्यक्रम संचालन गर्दा देखा परेका कठिनाईहरू

- राष्ट्रिय जडिबुटी कम्पाउण्डवाल तथा पालेघर निर्माणको लागि जग्गा उपलब्ध हुन नसकेको ।
- राष्ट्रिय आयुर्वेद पंचकर्म तथा योग केन्द्रको गुरुयोजना तयार गर्न डिईआरको लागि बजेटको व्यवस्था हुन नसकेको ।
- शहरी विकास तथा भवन विभागलाई भवन निर्माण गर्न पठाएको बजेटको प्रगति भवन विभागबाट हुने ।

संघीयतामा आयुर्वेद

सबल पक्ष:

- नेपालको संविधानमा व्यवस्था भएको - धारा ५१ को ज(७) नेपालको परम्परागत चिकित्सा पद्धतिको रुपामा रहेको आयुर्वेदिक, प्राकृतिक चिकित्सा र होमियोपेथिक लगायत स्वास्थ्य पद्धतिको संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने ।
- स्थानिय स्तरमा ३८० आयुर्वेद संस्थाहरु र दुई वटा आयुर्वेद चिकित्सालयहरुबाट आयुर्वेदका सेवा प्रदान भईरहेको ।
- नेपालको हालको स्वास्थ्य समस्यामा नसर्ने रोगको अनुपात बढ्दो भएको र त्यस्ता प्रकारका रोगहरुको रोकथाममा आयुर्वेदमा व्यवस्था भएको चिकित्सा र स्वस्थवृत्तको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको ।

संघीयतामा आयुर्वेद

कमजोर पक्ष:

- सबै स्थानिय निकायहरुमा आयुर्वेदका संस्थाहरु नहुनु ।
- आवश्यकता अनुसारका जनशक्तिको अभाव ।
- आयुर्वेद सेवाको विश्वस्नीयताको बारेमा जनमानसमा सहि सूचना पुर्याउन नसक्नु ।
- आयुर्वेदिक औषधि र सेवाको गुणस्तरको बारेमा समायनुकुल अनुसन्धानको अभाव ।

संघीयतामा आयुर्वेद

अवसर:

- सबै स्थानिय निकायहरुमा आयुर्वेदका संस्थाहरु स्थापना गरि धेरै भन्दा धेरै सेवाग्राही समक्ष सेवाको पहुच पुर्याउन सकिने ।
- स्थानीय स्तरमा प्राप्त हुने जडिबुटी, परम्परागत ज्ञान तथा सीपको सहि उपयोगको साथै तिनीहरुको संरक्षण र सम्बर्धन हुने ।
- नसर्ने प्रकृतिका तथा जीर्ण रोगमा आयुर्वेद पंचकर्म तथा योगद्वारा न्यूनिकरण र रोकथाम गर्न सकिने ।

संघीयतामा आयुर्वेद

- चुनौति:
- जनशक्ति व्यवस्थापन ।
- बजेटको व्यवस्था ।
- निर्वाचित जनप्रतिनीधिमा आयुर्वेद प्रतिको धाराणा ।

अब गर्नुपर्ने

- प्रत्येक स्थानिय निकायमा आयुर्वेदको समन्वय गर्ने र सेवा प्रदान गर्ने ईकाई हुनु पर्ने ।
- प्रत्येक प्रदेशमा ५० शैय्यायुक्त पंचकर्म तथा योग सेवा सहितको प्रादेशिक आयुर्वेद चिकित्सालय स्थापना गर्ने ।
- AHMIS बनाई स्तरोन्नति गरि आयुर्वेद संस्थाहरुबाट प्रदान गरिएका सेवालाई HMIS संग समन्वय गर्ने वातावरण बनाउनु पर्ने ।
- प्रत्येक प्रदेशमा आयुर्वेद उद्यान र प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्ने ।
- संघीय व्यवस्था अनुकूलको जनशक्ति उत्पादन, व्यवस्थापन, परिचालन एवं सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पर्ने ।
- आयुर्वेद तथा जडिबुटीका नाममा हुने गरेका अवाञ्छित क्रियाकलापलाई नियन्त्रण तथा नियमन गर्न नीति नियम बनाउनु पर्ने ।



धन्यवाद